

BŪTIS IR LAIKAS

M. Heideggeris

§ 42. Čiabūties kaip rūpesčio egzistencialios interpretacijos patvirtinimas priešontologine čiabūties savisklaida

Ankstesnėse interpretacijose, kurios galiausiai atvedė prie rūpesčio kaip čiabūties buvimo iškėlimo, svarbiausia buvo deramai ontologiškai pagrįsti buvinį, kuriuo mes kaskart patys esame/197/ ir kurį vadiname „žmogumi“. Tam analizė iš pat pradžių privalėjo būti atgręžta kreipiant nuo perduotos, tačiau ontologiškai neišaiškintos ir iš principo abejotinos nuostatos, tradiciškai apibrėžiant žmogų. Ją taikant, egzistencialiai-ontologinė interpretacija gali stebinti, ypač tada, kai „rūpestis“ suprantamas vien tik ontologiškai kaip „susirūpinimas“ ir „rūpestingumas“. Todėl dabar turi būti pateiktas priešontologinis liudijimas, kuris, tiesa, įrodo „vien istoriškai“.

Tačiau pamąstykite: liudijime čiabūtis išsiskiria „pirmapradiškai“, neapibrėžta teorinėmis interpretacijomis ir jų nesiekdama. Be to atkreipkite dėmesį: čiabūties buvimas apibūdintas istoriškai, tai, žinoma, pirma privalu įrodyti ontologiškai. *Jei* čiabūtis dėl savo buvimo yra „istorinė“, tada ištara, kylanti iš čiabūties istorijos bei grįžtanti į ją ir, be to, glūdinti *prieš* bet kokį mokslą, turi ypatingą svorį, kuris, žinoma, nėra grynai (rein) ontologinis. Pačioje čiabūtyje glūdinti buvimo suprastis išsiskiria priešontologiškai. Toliau pateiktas liudijimas turi paaiškinti, kad egzistenciali interpretacija yra ne išrasta, bet kaip ontologinė „konstrukcija“ turi savo dirvą ir kartu save elementariai nužymėjusi.

Tolesnė čiabūties kaip „rūpesčio“ savisklaida pateikta sename padavime¹:

Cura cum fluvium transiret, videt cretosum lutum sustulitque cogitabunda atque coepit fingere. dum deliberat quid iam fecisset, Jovis intervenit. rogat eum Cura ut det illi spiritum, et facile impetrat. cui cum vellet Cura nomen ex sese ipsa imponere, Jovis prohibuit suumque nomen ei dandum esse dicitur. dum Cura et Jovis disceptant, Tellus surrexit simul suumque nomen esse volt cui corpus praebuerit suum.

/198/ sumpserunt Saturnum iudicem, is sic aecus iudicat: „tu Jovis quia spiritum dedisti, in morte spiritum, tuque Tellus, quia dedisti corpus, corpus recipito, Cura enim quia prima finxit, teneat quamdiu vixerit. sed quae nunc de nomine eius vobis controversia est, homo vocetur, quia videtur esse factus ex humo.“

„Kartą brisdamas per upę „Rūpestis“ pamatė molingą gruntą: pasvarstęs paėmė jo gabalą ir pradėjo lipdyti. Jam galvojant, ką jis sukūrė, priėjo Jupiteris. „Rūpestis“ jo paprašė, kad jis suteiktų dvasią nulipdytam molio gabalui. Jupiteris mielai patenkino jo prašymą. Tačiau vos jam užsimanus savo lipdiniui suteikti savo vardą, Jupiteris tai uždraudė ir pareikalavo, kad jam būtina duotų Jupiterio vardą. „Rūpesčiui“ ir Jupiteriui ginčijantis dėl vardo, įsiterpė ir

argumentu K. Burdacho straipsnyje „Faust und die Sorge (Faustas ir rūpestis)“. Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte I (1923), 1 p. ir kt. p. Burdachas parodo, kad Goethe Cura padavimą, kuris perduotas kaip 220-asis Hyginus padavimas, perėmė iš Herderio ir perdirbo savo „Fausto“ antrajai daliai. Plg. ypač 40 p. ir kt. p. – Tekstas cituotas iš F. Bücheler, Rheinisches Museum Bd. 41 (1886) 5 p., vers-ta Burdacho, ibid 41 p. ir toliau.

¹ Autorius susidūrė su šiuo priešontologiniu čiabūties kaip rūpesčio egzistencialiai-ontologinės interpretacijos

Žemė (Tellus) trokšdama, kad lipdiniui būtų suteiktas jos vardas, nes ji juk pasiūlusi jam savo kūno gabalą. Besiginčijantieji pasikvietė Saturną teisėju. Ir Saturnas priėmė jiems tokį, matyt, teisingą spendimą: „Tu, Jupiteri, davęs dvasią, turi atgauti dvasią jam mirštant, tu, žeme, padovanojusi kūną (Körper), turi atgauti kūną (Körper). Kadangi „Rūpestis“ iš pradžių nulipdė šią būtybę, jį, kol gyvą, teturi „Rūpestis“. O kadangi ginčas kilęs dėl jo vardo, tesivadina jis „žmogumi“ (homo), nes jis padarytas iš žemės (humus).“

Šis priešontologinis liudijimas turi ypatingą reikšmę ne tik dėl to, kad jis apskritai mato „rūpestį“ kaip tai, kam „visą gyvenimą“ priklauso žmogaus čiabūtis, bet kad šis „rūpesčio“ pirmumas iškyla siejant tai su žinoma žmogaus kaip kūno (Leib) (žemės) ir dvasios junginio koncepcija. Cura *prima* finxit: šio buvimo būties „išstaka“ – rūpestis. Cura teneat, quamdiu vixerit: buvinys ne paleidžiamas nuo šios ištakos, bet jos laikomas, jos užvaldomas, kol šis buvinys „yra pasaulyje“. „Buvimas-pasaulyje“ turi „rūpesčio“ būtišką išpaudą. Šis buvinys gauna vardą (homo) ne atsižvelgiant į jo būtį, bet į tai, iš ko jis susideda (humus). Saturnas, „laikas“² nusprendžia, kur turėtų būti matoma šio lipdinio „pirmapradė“ būtis. Taigi padavime išreikšta /199/ priešontologinė žmogaus esmės apibrėžtis iš anksto iškėlė prieš akis *tą* būtiškumą, kuris užvaldė jo *laikišką kismą pasaulyje*.

Ontinės sąvokos „cura“ reikšmės istorija leidžia permąstyti netgi tolesnes čiabūties pamatines struktūras. Burdachas³ atkreipia dėmesį į termino „cura“ dvejopą prasmę, pagal kurią ji reiškia ne tik „baimingą pastangą“, bet ir „rūpestingumą“, „atsidavimą“. Seneka

savo paskutiniame laiške (ep. 124) rašo taip: „Iš keturių egzistuojančių prigimčių (medis, žvėris, žmogus, Dievas) abu pastarieji, vien tik kurie apdovanoti protu, skiriasi tuo, kad Dievas nemirtingas, o žmogus mirtingas. Juosegi vieno, būtent Dievo, gėrį išbaigia (vollendet, perficit) jo prigimtis, kito, žmogaus, rūpestis (cura): unius bonum natura perficit, dei scilicet, alterius cura, hominis.“

Žmogaus perfectio, tapsmas tuo, kuo jis savo laisvybe gali būti savo saviškiausioms galimybėms (apmatui), yra „rūpesčio“ „pasiekimas“. Tačiau lygiapradiškai jis apibrėžia šio buvimo pamatiškumą, kuriuo jis atiduodamas rūpimam pasauliui (įmestumas). Tos „cura“ „dviguba prasmė“ numano *vieną* pamatinę sąrangą jos įmesto apmato esminga dviguba struktūra.

Egzistencialiai-ontologinė interpretacija, palyginti su ontine išsklaida, nėra, tarkim, vien teoriškai-ontinis apibendrinimas. Tai reikėtų vien tik tai: ontiskai visos žmogaus elgsenos yra „prispaustos rūpesčių“ ir nukreiptos „atsidavimo“ kažkam. „Apibendrinimas“ yra *aprioriškai-ontologinis*. Jis numano ne nuolat išskylančias ontines savybes, bet kaskart jau grindžiančią buvimo sąrangą. Vien šioji ontologiškai įgalina tai, kad šis buvinys gali būti ontiskai prakalbintas kaip cura. Egzistencialią „gyvenimo rūpesčio“ ir „atsidavimo“ galimybės sąlygą privalu suvokti pirmaprade, t. y. ontologine prasme kaip rūpestį.

Kita, rūpesčio fenomeno ir visų fundamentalių egzistencialių transcendentali „bendrybė“ yra tokia plati, kad ja /200/ išpurenta dirva, kurioje veši *kiekviena* ontiskai-pasaulėžiūrinė čiabūties išsklaida, suprantanti čiabūtį kaip „gyvenimo rūpestį“ ir vargą ar atvirksčiai.

Iš egzistencialių struktūrų ontiskai besisiūlantai „tuštuma“ ir „visuotinumumas“ turi *nuosavą* apibrėžtumą ir gausą. Todėl pati čiabūties sąrangos vieninga visuma yra ne paprasta, bet rodo struktūrinį skaidymą, kuris išreiškiamas egzistencialia rūpesčio sąvoka.

Ontologinė čiabūties interpretacija nukėlė šio buvimo kaip „rūpesčio“ priešontologinę savisklaidą į rūpesčio *egzistencialią sąvoką*.

² Plg. Herderio *eilėraštis* „Das Kind der Sorge (Rūpesčio vaikas)“ (Suphan XXIX, 75).

³ Ibid, 49 p. Jau Stojoje *μωμωα* buvo nusistovėjęs terminas, Naujajame testamente, Vulgatoje pasikartojantis kaip *sollicitudo*. – Šioje egzistencinėje čiabūties analitikoje autorius kreipia žvilgsnį į „rūpestį“ bandydamas interpretuoti augustiniskąją – tai yra graikų-krikščionių – antropologiją pagal principinius pamatus, pasiekus Aristotelio ontologijoje.

Tačiau čiabūties analitika taikosi ne ontologiškai pagrįsti antropologiją, jos siekiamybė – fundamentaliai ontologinė. Šis apibrėžė, nors nebyliai, ligšiolinių samprotavimų eigą, fenomenų atranką ir analizės sklaidos ribas. Tačiau, atsižvelgiant į kreipiantį būties prasmės klausimą ir jo plėtotę, dabar tyrinėjimas privalo *raiškiai* užtikrinti tai, kas ligšiol laimėta. Vis dėlto nieko panašaus negalima pasiekti išoriškai apibendrinant tai, kas svarstyta. Veikiau tai, ką egzistencialios analitikos pradžioje tegalima buvo parodyti aptakiai, su to, kas laimėta, pagalba privalu užaštrinti iki skvarbesnės problemos supraties.

§ 43. Čiabūtis, pasauliškumas ir realumas

Būties prasmės klausimas apskritai teįmanomas, jei *yra* kažkas panašaus į būties suprastį. Buvinio, kurį vadiname čiabūtimi, būtiškumui priklauso būties suprastis. Kuo deramiau ir pirmapradiškiau galėjo pasisekti šio buvinio eksplikacija, tuo užtikrinčiau pasieks tikslą tolesnė fundamentaliai-ontologinės problemos išsklaidos eiga.

Seekant čiabūties preliminaros analitikos užduotimis, išaugo supratimo, prasmės ir išsklaidos interpretacija. Be to, čiabūties atvertumo analizė parodė, kad atveriamą čiabūtį pagal savo buvimo-pasaulyje pamatinę sąrangą lygiapradiškai atidengta pasaulio, į būties ir savasties atžvilgiu. Be to, faktiniu pasaulio atvertumu kartu atskleistas įpasauliškas buvinys. Čia glūdi tai, kad šio buvinio būtis visada jau suprantama tam tikru būdu, tegu suvokiama ontologiškai nederamai. Nors buvimo /201/ priešontologinė suprastis apima bet kokį buvinį, esmingai atvertą čiabūtyje, pati būties suprastis vis dėlto dar neartikuliuo savęs pagal įvairius buvimo modusus.

Supratimo interpretacija drauge parodė, kad jis pirmiausiai ir dažniausiai jau perkelia sau „pasaulį“ pagal nuopuolio būtiškumą. Ten, kur kalbama ne tik apie ontinį patyrimą, bet ir apie ontologinę suprastį, buvimo išsklaida pirmiau-

siai orientuojasi į įpasauliško buvinio būtį. Taip peršokama pirmiausiai parankiojo būtis ir iš pradžių suvokiamas buvinys kaip esama daiktų (Ding, res) sąsaja. Būtis įgauna prasmę iš *realumo*⁴. Būties pamatinis apibrėžtumas tampa substancialumu. Pagal šią buvimo supraties perkeltį ir čiabūties ontologinis supratimas atsigrežia į šios buvimo sampratos horizontą. *Čiabūtis*, kaip ir kitas buvinys, yra *realiai esama*. Taigi taip *būtis apskritai* įgauna *realumo* prasmę. Todėl realumo sąvoka ontologinėje problematikoje turi savitą pirmumą. Ši perkelia kelią link čiabūties prigimtinės egzistencialios analitikos, netgi žvilgsnį į įpasauliškai pirmiausiai parankiojo būtį. Pagaliau ji išstumia būties problematiką apskritai link klystkelio. Kiti buvimo modusai apibrėžiami, negatyviai ir privatyviai atsižvelgiant į realumą.

Dėl to privalu ne tik čiabūties analitiką, bet ir būties prasmės klausimo plėtotę išplėsti iš vienos pusės orientacijos į būtį realumo prasme. Reikia įrodyti, kad realumas nėra tik *vienas* būtiškumas *iš* kitų, bet tam tikra funduojančia sąsaja ontologiškai susijusi su čiabūtimi, pasauliu ir parankumu. Šis įrodymas reikalauja principinio *realumo problemos*, jos sąlygų ir ribų apsvaistymo.

Dėl pavadinimo „realumo problema“ painiojasi įvairūs klausimai: 1) ar buvinys, menamai „transcendentiškas sąmonei“, apskritai *esąs*; 2) ar šis „išorinio pasaulio“ realumas gali būti pakankamai *įrodytas*; 3) kiek šis buvinys, jei jis yra realus, esąs pažintinas pats būdamas-sau; 4) ką apskritai reiškianti šio buvinio realumo prasmė. Tolesnis realumo problemos svarstymas, atsižvelgiant į fundamentaliai ontologinį klausimą, /202/ apims tris dalykus: a) realumą kaip būties ir „išorinio pasaulio“ įrodomumo problemą, b) realumą kaip ontologinę problemą, c) realumą ir rūpestį.

a) *realumas kaip būties ir „išorinio pasaulio“ įrodomumo problema*

Tarp išvardytų realumo klausimų ontologinis – ką apskritai reiškiantis realumas? – yra pirmasis.

⁴ Plg. aukščiau 89 p. ir kt. psl. bei 100 p.

Tačiau kol stinga grynos (reine) ontologinės problematikos ir metodikos, šis klausimas, jei jis apskritai buvo raiškiai iškeltas, turėtų persipinti su „išorinio pasaulio problemos“ svarstymu, nes realumo analizė tegalima dėl deramos prieigos prie realiojo. Tačiau kaip realiojo pagavos tipas nuo seno buvo laikomas stebintis pažinėjimas. Šis „yra“ kaip sielos, sąmonės elgsena. Kadangi realumui priklauso to „sau“ ir nepriklausomybės pobūdis, su realumo prasmės klausimu susikabina galimos realiojo nepriklausomybės „nuo sąmonės“, t. y. sąmonės galimos transcendencijos realiojo „sferoje“ klausimas. Realybės pakankamos ontologinės analizės galimybė priklauso nuo to, kaip plačiai tai, iš ko turi susidėti nepriklausomybė, kas turi būti transcenduojama, yra *pats* išaiškintas savo *būties* atžvilgiu. Tik taip ontologiškai pagaunamas ir transcendavimo būtiškumas. Ir pagaliau privalu užtikrinti pirminį prieigos prie realumo tipą, išsprendžiant klausimą, ar pažinėjimas apskritai gali perimti šią funkciją.

Šie tyrinėjimai, *aplenkiantys* galimą realybės ontologinį klausimą, įgyvendinti ankstesnėje egzistencialioje analitikoje. Pagal juos pažinėjimas yra prieigos prie realiojo *funduojantis* modusas. Realusis esmingai teprieinamas kaip įpasauliškas buvinys. Bet kokia prieiga prie tokio buvinio yra ontologiškai funduota čiabūties pamatine sąranga, buvimu-pasaulyje. Šis turi pirmapradiškesnę rūpesčio buvimo sąrangą (pirma savęs – jau būti pasaulyje – kaip buvimas pas įpasaulišką buvinį).

Klausimas, ar pasaulis apskritai esąs ir ar jo buvimas galėtų būti įrodytas, yra beprasmiš nelyginant klausimas, iškeliantis čiabūtį kaip buvimą-pasaulyje – o kas kitaip turėtų jį iškelti? Maža to, jis lieka dviprasmiš. Pasaulis kaip į-būties, kuriame ir „pasaulis“ kaip įpasauliškas buvinys, tas rūpestingo /203/ pasinėjimo, pas ką yra painiojami, atitinkamai pirma net neatskirti. Tačiau pasaulis esmingai atvertas su čiabūties *buvimu*; „pasaulis“ kas-kart jau atskleistas ir su pasaulio atvertumu. Žinoma, kaip tik įpasauliškas buvinys realiojo, prasme gali likti dar uždengtas tik esamojo. Tačiau ir realusis atskleidžiamas tik dėl jau

atverto pasaulio. Ir vien dėl to realusis gali dar likti *paslėptas*. Keliamas „išorinio pasaulio“ „realumo“ klausimas, iš anksto neišaiškinus *pasaulio fenomeno* kaip tokio. Faktiškai (faktisch) „išorinio pasaulio problema“ nuolat orientuojasi į įpasaulišką buvinį (daiktus (Dingen) ir objektus (Objekten)). Taip šie svarstymai stumia į ontologiškai beveik neišpajinijamą problematiką.

Klausimų sampyna, painiojimas to, ką norima įrodyti, su tuo, kas įrodoma, ir tuo, kaip įrodoma, pasirodo *Kanto* „Idealizmo paneigime“⁵. *Kantas* „filosofijos ir bendražmogiško (allgemeinen) proto skandalu“⁶ vadina tai, kad dar vis stinga įtikinamo (zwingend) ir sutriuškinančio bet kokį skepsį „daiktų (Dinge) anapus mūsų čiabūties“⁷ įrodymo. Jis pats pateikia tokį įrodymą būtent kaip „tezės“ pagrindimą: „grynas (bloße), bet empiriškai apibrėžtas mano nuosavos čiabūties išisąmoninimas įrodo objektų (Gegenstände) už manęs čiabūtį“⁸.

Pirmiausia raiškiai pastebėtina, kad *Kantas* vartoja terminą „čiabūtis“ žymėti būtiškumą, kuris šiame tyrinėjime vadinamas „esamumu“. „Mano čiabūties išisąmoninimas“ *Kantui* reiškia: mano esamybės išisąmoninimas *Descartes'o* prasme. Terminas „čiabūtis“ numano tiek sąmonės esamybę, tiek daiktų (Dinge) esamybę.

„Daiktų (Dinge) čiabūties anapus manęs“ įrodymas remiasi tuo, kad laiko esmei lygiapradiškai priklauso kitimas ir pastovumas. Mano esamybės, t. y. duotų vidine prasme vaizdinių įvairovės esamybė yra esamas kitimas. Tačiau laiko apibrėžtumas suponuoja kažką pastoviai esamą. Tačiau šis negali būti „mumyse“, „nes kaip tik mano čiabūtis laike

⁵ Plg. „Grynojo proto kritika“, 2 sk. [B], 274 p. ir kt. p., be to pataisyti priedai 2 leidimo pratarmėje, XXXIX p., pastaba; taip pat: „Apie grynojo proto paralogizmus“, *ibid*, 399 p. ir kt. p., ypač 412 p.

⁶ *Ibid*, Pratarmė, pastaba.

⁷ R. Plečkaitis Dasein verčia „egzistavimas“.

⁸ *Ibid*, 275 p.

gali būti apibrėžta visų pirma šiuo pastoviuoju⁹. Todėl su empiriškai nustatytu esamu /204/ kitimu „manyje“ kartu būtina empiriškai nustatytas esamas pastovusis „anapus manęs“. Šis pastovusis yra kitimo „manyje“ esamybės galimybės sąlyga. Vaizdinių būties-laike patyrimas lygiapradiškai nustato tai, kas kinta „manyje“, ir tai, kas pastovu „anapus manęs“.

Žinoma, šis įrodymas nėra kauzali išvada ir todėl ne toks žalingas. *Kantas* pateikia tarsi „ontologinį įrodymą“ iš laikiškai būvančiojo idėjos. Pirmiausiai atrodo, tartum *Kantas* atsisakęs kartezinės izoliuotai aptinkamo subjekto nuostatos. Tačiau tai tėra regimybė. Tai, kad *Kantas* apskritai perša įrodymą „daiktų anapus manęs čiabūčiai“, jau rodo, jog problematikos atramos tašką jis randa subjekte, jo „manyje“. Vis tik įrodoma ir išeinant iš empiriškai duoto kitimo „manyje“. Taigi „laikas“, kuris palaiko įrodymą, patirtas tik „manyje“. Laikas purena dirvą įrodančiam šuoliui „anapus manęs“. Maža to, *Kantas* pabrėžia: „Probleminis [idealizmas], kuris <...> tepateikia negebėjimą įrodyti čiabūtį anapus mūsiškosios betarpišku patyrimu, yra protingas ir dera su principiniu filosofiniu mąstymo tipu; būtent, prieš randant pakankamą įrodymą, neleisti lemiamo sprendinio.¹⁰“

Tačiau net atsisakius izoliuoto subjekto ontinio pirmumo ir vidinio patyrimo, vis tik ontologiškai liktų išsaugota *Descartes'o* pozicija. Tai, ką *Kantas* įrodo – kartą pripažinus įrodymo ir jo bazės apskritai teisėtumą, – yra neišvengiama kintančio ir pastovaus buvinio esamybė drauge. Tačiau ši vienoda dviejų esamųjų tvarka vis dėlto dar nereiškia subjekto ir objekto (Objekt) esamybės drauge. Net tai įrodžius, visada dar liktų uždengta tai, kas ontologiškai lemiamas: „subjekto“, čiabūtis kaip buvimo pasaulyje pamatinė sąranga. *Fiziškojo ir psichiškojo esamybė drauge yra ontiskai ir ontologiškai visiškai skirtinga nuo buvimo pasaulyje fenomeno.*

Kantas suponuoja to „manyje“ ir „anapus manęs“ skirtį bei sąsają faktiškai (faktisch) teisėtai, tačiau savo įrodymo tendencijos prasme neteisėtai. Panašiai neparodyta, kad tai, kas sudaroma dėl kintamumo ir pastovumo /205/ esamybės drauge, kreipiant laikui, teisinga ir to „manyje“ bei to „anapus manęs“ sąsajai. Tačiau jei įrodyme būtų pamatyta „vidaus“ ir „išorės“ skirties bei sąsajos suponuota visuma, jei ontologiškai būtų suvokta, kas šia prielaida numanyta, sugriūtų galimybė „daiktų (Dinge) anapus manęs čiabūtis“ įrodymą laikyti dar neužtenkamu, bet neišvengiamu.

„Filosofijos skandalas“ yra ne *tas*, kad šio įrodymo lig šiol neužtenka, bet *tas*, kad *tokie įrodymai vis laukiami ir išbandomi*. Panašūs lūkesčiai, ketinimai ir reikmės išauga ontologiškai nepakankamai nustatant *tai, iš ko „pasaulis“*, kaip esamas nepriklausomai ir „anapus“, turi būti įrodytas. Ne įrodymai nepakankami, bet įrodančio ir reikalaujančio įrodymų buvinio būtiškumas yra *nepakankamai apibrėžtas*. Todėl gali iškilti regimybė, esą kažkas parodyta arba bent jau gali būti įrodoma dėl čiabūtis kaip buvimo pasaulyje, įrodant (mit dem Nachweis) neišvengiamas dviejų esamųjų esamybės drauge. Teisėtai suprasta čiabūtis priešinasi tokiems įrodymams, nes ji pati būdama kaskart jau *yra* tai, ką vėlesni įrodymai vien laiko neišvengiamai jai pademonstruotina.

Norint iš daiktų (Dinge) anapus mūsų esamybės įrodymų negalimybės padaryti išvadą, kad tai todėl „priimtina vien tik kaip tikėjimas¹¹“, problemos iškreipimas nebūtų įveiktas. Liktų sudaryta išankstinė nuomonė, esą iš principo ir idealiu būdu privalu galėti kažkaip įrodyti. Apsiribojant „tikėjimu išorinio pasaulio realumu“, patvirtinama nederama problemos nuostata ir tada, kai šiam tikėjimui raiškiai grąžinama jo nuosava „teisė“. Iš principo išgyvenama įrodymo reikmė, net jei bandoma ją patenkinti kitaip nei įpareigojanti (stringend) įrodymą¹².

⁹ Ibid, 275 p.

¹⁰ Ibid, 275 p.

¹¹ Ibid, įvadas, pastaba.

¹² Plg. W. Dilthey, Beiträge zur Lösung der Frage vom Ursprung unseres Glaubens an die Realität der

/206/ Net norint apeliuoti į tai, kad subjektas privalėtų suponuoti ir nesąmoningai visada jau suponuoja, jog „išorinis pasaulis“ esąs esamas, dar vis tik liktų įtraukta izoliuoto subjekto konstruktyvi nuostata. Tuo buvimo pasaulyje fenomenas būtų taip mažai apimtas, kaip ir įrodant (mit Nachweis) fiziškojo bei psichiškojo esamybė drauge. Čiabūtis su panašiomis prielaidomis visada jau „pavėlavusi“, nes ji kaip buvinys teikdama šią prielaidą – o kitaip ji neįmanoma, – kaip buvanti kaskart jau yra pasaulyje. „Anksčiau“ už bet kokią čiabūtišką prielaidą ir elgseną yra tas būties sąrangos „apriori“ rūpesčio būtiškume.

Tikėti „išorinio pasaulio“ realumu, teisėtai ar ne, įrodyti šį realumą, pakankamai ar nepakankamai, ją suponuoti, raiškiai ar ne – panašius bandymus, kurie visiškai skaidriai neišpūreną (mächtigen) savo nuosavos dirvos, suponuoja pirmiausiai bepasaulis, atitinkamai savo pasauliu neužtikrintas, subjektas, kuris iš principo privalo pirma užsitikrinti kurį nors (einer) pasaulį. Čia buvimas-kuriame-nors-pasaulyje (In-einer-Weltsein) iš pat pradžių nustatytas suvokimui, numanymui, buvimui tikru ir tikėjimui – elgsenai, kuri visada pati jau yra funduotas buvimo-pasaulyje modusas.

Klausimo, ar išorinis pasaulis esamas ir ar jis įrodomas, „realumo problemos“ prasmė pasirodo kaip neįmanoma ne todėl, kad jos padarinys veda į neišsprendžiamas aporijas, bet kad pats buvinys, kuris tematizuojamas šia problema, tarsi atmėta tokią klausiniją. Įrodytina ne tai, kad ir kaip „išorinis pasaulis“ esamas, bet nurodytina, kodėl čiabūtis kaip buvimas-pasaulyje turi tendenciją „išorinį pasaulį“ pirmiausia per „pažinimo teoriją palaidoti niekume, kad tik tada jis būtų įrodytas. Tai pagrįsta čiabūties nuopoliu ir juo motyvuota

pirminės būties supraties perkeltimi į būtį kaip esamumą. Jei klausinija, šitaip ontologiškai orientuojantis, yra „kritiška“, tuomet ji, kaip pirmiausiai ir išimtinai tikrai esama, randa vien tik „vidų“. Sudaužius buvimo pasaulyje pirmąją fenomeną, dėl pasilikusios liekanos, izoliuoto subjekto, sujungiamo su „pasauliu“.

Įvairiapusiški „realybės problemos“ sprendimo bandymai, suformuoti veikiant realizmui ir idealizmui bei jų tarpinėms pozicijoms, negali būti išsamiai aptarti šiame tyrinėjime. Nors visais atvejais tikrai /207/ rastinas tikrojo klausinėjimo branduolys, ji būtų iškreipta, norint ilgam išspręsti problemą, vis apsisikaičiuojant dėl to, kas teisinga. Tam veikiau reikia iš principo įžvelgti, kad įvairios pažinimo teorijos kryptys ne tiek išklysta kaip pažinimo teorijos, kiek praleisdamos čiabūties apskritai egzistencialią analitiką, net neišpūreną dirvos fenomenaliai užtikrintai problematikai. Ši dirva neišpūrenama ir vėliau fenomenologiškai gerinant subjekto ir sąmonės sampratą. Tai nelaiduoja, kad vis tik neliks nedėramai sudarytos klausinijos.

Su čiabūtimi kaip buvimu-pasaulyje įpasauliškas buvinys kaskart jau atvertas. Ši egzistencialiai-ontologinė ištara, atrodo, sutaria su realizmo teze, kad išorinis pasaulis realiai esamas. Kadangi egzistencialioje ištaroje įpasauliško buvimo esamybė nepaneigiama, rezultatu ji atitinka – tarsi doksografiškai – realizmo tezę. Tačiau ji iš principo skiriasi nuo bet kokio realizmo tuo, kad šis „pasaulio“ realumą laiko įrodytinu ir drauge įrodomu. Ir viena, ir kita egzistencialioje ištaroje kaip tik paneigta. Tačiau kas šiąją visiškai atskiria nuo realizmo, yra jo ontologinė nesupraties. Juk jis bando ontaiškai paaiškinti realumą realiomis poveikio sąsajomis tarp to, kas realu.

Palyginti su realizmu, idealizmas, koks jis bebūtų prieštaras ir nepagrįstas savo rezultatu, turi principinį pirmumą, jei pats savęs klaidingai nesupranta kaip „psichologinio“ idealizmo. Jei idealizmas pabrėžia, kad būtis ir realumas tėra „sąmonėje“, čia pasireiškia supraties, kad būtis negali būti aiškinama per buvinį. Vis dėlto kadangi lieka nepaaiškinta, ką ši būties supraties

Außenwelt und seinem Recht (Mūsų tikėjimo išorinio pasaulio realumu ištakos ir tikėjimo teisėtumo problema sprendžiantys klausimai) (1890). Gesammelte Schriften. V, 1, 90 p. ir kt. p. Dilthey'us šio veikalo pačioje pradžioje nedviprasmiškai sako: „Taigi jei žmonėms turi būti duota visuotinai galiojanti tiesa, mąstymas turi nutiesti sau kelią nuo sąmonės faktų (Tatsachen) link išorinės tikrovės Descarteso iš pradžių pateiktais metodais.

pati ontologiškai reiškia, kaip ji įmanoma ir kad ji priklauso čiabūties buvimo sąrangai, idealizmas tuščiai interpretuoja realumą. Tai, kad būtis aiškinama ne per buvinį, o realumas teįmanomas suprantant buvimą, juk neatleidžia nuo sąmonės būties, pačios *res cogitans* klausinėjimo. Dėl idealistinės tezės nužymėta pačios sąmonės ontologinė analizė kaip neišvengiama pirminė užduotis. Tik todėl, kad būtis yra „sąmonėje“, tai yra suprantama čiabūtimi, čiabūtis gali suprasti bei išvokinti ir buvimo bruožus, kaip antai nepriklausomybę, tą „sau“ realumą apskritai. Tik todėl /208/ apdairiai prieinamas „nepriklausomas“ buvinys kaip įpasauliškai sutinkantis.

Jei pavadinimas „idealizmas“ reiškia tiek, kiek suprastis to, kad būtis visada paaiškinama ne per buvinį, bet kiekvienam buviniui kaskart jau yra „transcendentalas“, tada idealizme glūdi vienintelė ir teisėta filosofinės problematikos galimybė. Tada *Aristotelis* buvo ne mažesnis idealistas nei *Kantas*. Jei idealizmas reiškia bet kokio buvinio suvedimą į subjektą ar sąmonę, kurie teišsiskiria tuo, kad jie patys būdami lieka *neapibrėžti* ir apibūdinami nebent neigiamai kaip „nedaiktiški“ (undänglich), tada šis idealizmas metodiškai ne mažiau naivus už grubiausią realizmą.

Dar lieka galimybė, kad realumo problematika pateikiama *prieš* bet kokią „pozicijos“ orientaciją teze: kiekvienas subjektas yra, kas jis yra tik objektui, ir atvirkščiai. Tačiau šioje formalioje nuostatoje koreliacijos nariai, kaip ir ji pati, lieka ontologiškai *neapibrėžti*. Vis dėlto iš principo koreliacijos visuma juk neišvengiamai mąstoma kaip „kažkaip“ *būvanti*, taigi atsižvelgiant į apibrėžtą būties idėją. Žinoma, jei prieš tai egzistencialiai-ontologinė dirva užtikrinta nurodant buvimą-pasaulyje, tada minėtą koreliaciją vėliau galima atpažinti kaip formalizuotą, ontologiškai indiferentišką sąryšį.

Diskusija dėl vien „pažinimo teorijos“ sprendimo bandymų neišsakytų realumo problemos prielaidų rodo, kad tai kaip ontologinė problema turi būti atšaukta į čiabūties egzistencialią analitiką¹³.

b) *realumas kaip ontologinė problema*

Jei pavadinimas „realumas“ numano įpasauliškai esamo buvinio (*res*) būtį – ir niekas kitas tuo nesuprantama, – tada analizuojant šį buvimo modusą tai reiškia: *įpasaulišką* buvinys ontologiškai tesuvoktinas, išaiškinus įpasauliškumo fenomeną. Tačiau įpasauliškumas pagrįstas fenomenu *pasaulio*, savo ruožtu priklausančio čiabūties pamatinei sąrangai kaip esmingo buvimo pasaulyje struktūrinio momento. Buvimas-pasaulyje vėlgi yra ontologiškai sukabintas čiabūties buvimo struktūros visybėje, kuri buvo apibūdinta kaip rūpestis. Tačiau tuo pažymėti fundamentai ir horizontai, kurių išaiškinimas teįgalina realumo analizę. Vien šioje sąsajoje tampa ontologiškai suprantamas ir to „sau“ pobūdis. Orientuojantis į šią problemų sąsają buvo interpretuojama įpasauliško buvinio būtis ankstesnėse analizėse¹⁴.

Išties, tam tikru mastu jau galima fenomenologiškai apibūdinti realiojo realumą be raiškios egzistencialiai-ontologinės bazės. Tai pabandė *Dilthey'us* anksčiau minėtame veikale. Realusis pažįstamas iš impulso ir valios. Realumas yra atspara, tiksliau, atsparumas. Atsparos fenomeno analitinis išplėtojimas yra tai, kas pozityvu minėtame veikale, ir geriausias „aprašančios ir skaidančios psichologijos“ idėjos konkretus pa-

pagrindė pažinimo kaip „buvimo santykio“ teze. Plg. Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis (Pažinimo metafizikos pamatiniai bruožai). 2 papildytas leid. 1925. Tačiau *Scheleris*, panašiai kaip ir *Hartmannas*, nepaisant jų fenomenologinės išeities bazės skirtingumo, neįvertina, kad „ontologija“ savo perduota pamatine orientacija atmata čiabūtį ir kad kaip tik pažinyme glūdintis „buvimo santykis“ (plg. aukščiau 59 p. ir kt. psl.) verčia ją iš *principo* revizuoti, ne tik kritiškai pataisyti. Tai, kad neįvertinta nuostata, ontologiškai neišaiškinus buvimo santykio neišsakymo paveikumo, spaudžia *Hartmanną* į „kritinį realizmą“, kuris iš principo visiškai svetimas jo eksponuotos problematikos lygiui. Apie *Hartmanno* ontologijos koncepciją plg. „Wie ist kritische Ontologie überhaupt möglich?“ (Kaip apskritai galima kritinė ontologija?) jubiliejiniame rinkinyje, skirtame Pauliui Natorpui 1924. 124 p. ir kt. p.

¹⁴ Plg. visų pirma § 16, 72 p. ir kt. p.: Įpasauliškam buviniui besiskelbianti aplinkos pasaulybė; § 18, 83 p. ir kt. p.: Aplinkybė ir reikšmingumas. Pasaulio pasauliškumas; § 29, 134 p. ir kt. p.: Čiabūtis kaip esatis – Apie įpasaulišką buvinio buvimą-sau plg. 75 p. ir toliau.

¹³ Pastaruoju metu *Nicola'us Hartmannas*, sekdamas *Scheleriu*, savo ontologiškai orientuotą pažinimo teoriją

sitvirtinimas. Tačiau atsparos fenomeno analizės teisėtas poveikis sulaikomas pažinimo teorijos realumo problematikos. „Fenomenalumo principas (Satz)“ neleidžia *Dilthey'ui* priartėti prie sąmonės būties ontologinės interpretacijos. „Valia ir jos sutrikdymas iškyla toje pačioje sąmonėje¹⁵“. „Iškilimo“ būtiškumas, to „viduje“ būties prasmė, sąmonės buvimo ryšys su pačiu realiuoju – visa tai reikia ontologiškai apibrėžti. Tai, kad to nelieka, galiausiai susiję su tuo, kad *Dilthey'us* ontologiškai indiferentišku leido būti „gyvenimui“, „už“ kurio, žinoma, niekas negali trauktis. Tačiau čiabūties ontologinė interpretacija nereiškia ontinio pasitraukimo /210/ į kitą buvinį. Tai, kad pažinimo teorijoje *Dilthey'us* buvo atmestas, negali sutrukdyti vaisingai taikyti tai, kas jo analizėse pozityvu; tai kaip tik liko nesuprasta, jį atmetus.

Štai pastaruoju metu *Scheleris* įsisavino *Dilthey'aus* realumo interpretaciją¹⁶. Jis atstovauja „voliuntatyvią čiabūties teoriją“. Čiabūtis kartu suprantama kantiškąja prasme kaip esamybė. „Objektų (Gegenstände) būtis betarpiškai teduota susijusi su paskata ir valia“. *Scheleris* ne tik kaip *Dilthey'us* pabrėžia, kad realumas niekada pirminiu būdu neduodamas mąstymu ir pagava, jis visų pirma nurodo tai, kad pats pažinėjimas vėlgi nėra sprendimas ir kad žinojimas yra „buvimo santykis“.

Iš principo ir šiai teorijai galioja tai, ką jau būtų privalu pasakyti apie *Dilthey'aus* fundamentų ontologinį neapibrėžtumą. „Gyvenimo“ ontologinės fundamentalios analizės negalima įstumti ir vėliau kaip atramos. Ji palaiko ir sąlygoja realumo analizę, pilnatvišką atsparumo eksplikaciją ir jos fenomenalias prielaidas. Atspara sutinkama ne-pra-einumoje kaip norėjimo-pra-eiti klu-

vinys. Tačiau norėjimu-pra-eiti jau atverta kažkas, kieno atžvilgiu paskata ir valia siekia (aus sind). Vis dėlto šio „kieno atžvilgiu“ ontinis neapibrėžtumas negali būti ontologiškai pražiūrėtas ar net pagautas kaip niekis. Siekis ko..., kuris susiduria ir unikalai gali „susidurti“ su atspara, pats yra jau *pas* aplinkybių visybę. Tačiau jos atskleistumas pagrįstas reikšmingumo nukreipčių visumos atvertumu. *Atsparos patyrimas, t. y. veržlus atspariojo atskleidimas, ontologiškai teįmanomas dėl pasaulio atvertumo*. Atsparumas apibūdina įpasauliškai buvančiojo būtį. Atsparos patyrimai faktiškai (faktisch) teapibrėžia įpasauliškai sutinkančio buvimo atskleidimo apimtį ir kryptį. Jų sumavimas ne vien įveda pasaulio atvertį, bet suponuoja ją. Tie „at“ (Wider) ir „prieš“ (Gegen) savo ontologine galimybe yra palaikomas per atvertą buvimą pasaulyje. /211/ Atspara nepatiriama ir sau „iškylančia“ paskata ar valia. Šie pasirodo kaip rūpescio modifikacijos. Tik šio būtiškumo buvynys geba susidurti su atspariuoju kaip įpasauliškuoju. Tad jei realumas apibrėžiamas per atparumą, tuomet lieka pastebėtini du dalykai: viena, tai teapima vieną realybės bruožą iš daugelio, kita, atsparumui neišvengiamai jau suponuotas atvertas pasaulis. Atspara apibūdina „išorinį pasaulį“ įpasauliško buvimo prasme, tačiau niekada – pasaulio prasme. „Realumo sąmonė“ pati yra buvimo pasaulyje būdas. Pas šį egzistencialų pamatinį fenomeną neišvengiamai sugrįžta bet kokia „išorinio pasaulio problematika“.

Jei „cogito sum“ tarnauja kaip čiabūties egzistencialios analitikos išeities taškas, tuomet jai reikia ne tik apgręžti, bet ir naujai ontologiškai-fenomenaliai pasitvirtinti savo turinį. Tuomet pirmoji ištara yra „sum“, būtent esu-pasaulyje prasme. Kaip taip buvantis, galimybėmis būti „esu“ link skirtingų elgsenų (cogitationes) kaip buvimo pas įpasaulišką buvinį būdų. Vis dėlto *Descartes'as* sako: cogitationes yra esami, čia kartu esamas ego kaip bepasaulis res cogitans.

c) realumas ir rūpestis

Realumas, kaip ontologinis pavadinimas, susijęs su įpasaulišku buviniu. Jei jis tarnauja nusakyti šiam būtiškumui apskritai, tada

¹⁵ Plg. Beiträge (Straipsniai), ibid 134 p.

¹⁶ Plg. Die Formen des Wissens und die Bildung. Vortrag (Žinojimo formos ir lavinimas. Pranešimas) 1925. 24 ir 25 pastabos. Pastaba korektūroje: *Scheleris* dabar ką tik pasirodžiusiame veikalų rinkinyje „Die Wissensformen und die Gesellschaft“ (Žinojimo formos ir visuomenė) 1926, paskelbė savo seniai žadėtą tyrinėjimą apie „Pažinimą ir darbą“ (Erkenntnis und Arbeit) (233 p. ir kt. p.). Šio veikalo VI skirsnyje (455 p.) detalai perteikiama „voliuntatyvi čiabūties teorija“ *Dilthey'aus* pripažinimo ir kritikos kontekste.

parankumas ir esamumas veikia kaip realumo modusai. Tačiau, palikus šiam žodžiui jo paveldėtą reikšmę, jis numano būtį gryno (puren) daikto esamumo (Dingvorhandenheit) prasme. Vis dėlto ne kiekvienas esamumas yra daikto esamumas. Nors mus „apimanti“ „gamta“ yra įpasauliškas buvinys, tačiau ji nerodo nei parankiojo, nei esamojo būtiškumo „gamtos“ būtis, *visi* įpasauliško buvinio būties modusai yra ontologiškai funduoti pasaulio pasauliškumu ir drauge buvimo pasaulyje fenomenu. Iš čia išplaukia išvalga: realumas nei turi pirmumo įpasauliško buvinio būties modusuose, nei juolab gali šis būtiškumas ontologiškai deramai apibūdinti kažko panašaus į pasaulį ir čiabūtį.

Ontologinių fundavimo sąsajų ir įmanomo kategorialaus bei egzistencialaus demonstravimo tvarkoje *realumas sugrąžino prie rūpesčio fenomeno*. Tai, kad realumas /212/ ontologiškai pagrįstas čiabūties buvimu, negali reikšti, kad realusis tegalėtų būti kaip tai, kas jis yra pats sau, kai ir tol, kol čiabūtis egzistuoja.

Žinoma, būtis „duota“ tik tol kol čiabūtis, kitaip tariant, buvimo suprasties ontinė galimybė, *yra*. Jei čiabūtis neegzistuoja, tada „nėra“ ir „nepriklausomumo“ bei to „sau“ (An-sich). Tada tokie dalykai nei suprantami, nei nesuprantami. Tada ir įpasauliškas buvinys nei atskleidžiamas, nei galintis glūdėti paslėptas.

Tada negalima pasakyti nei kad buvinys esąs, nei kad jo nesą. Dabar, kol yra būties suprastis, o drauge esamumo suprastis, galima turbūt pasakyti, kad *tada* buvinys bus ir toliau.

Pažymėtas ne buvinio, o būties priklausomumas nuo buvimo suprasties, tai yra ne realiojo, o realumo priklausomybė nuo rūpesčio, apsaugo tolesnę čiabūties analitiką nuo nekritiškos, bet vis išibraunančios čiabūties interpretacijos, kreipiant realumo idėjai. Vien orientacija į ontologiškai pozityviai interpretuotą egzistencialumą laiduoja, kad faktiškai analizuojant „sąmonę“, „gyvenimą“, nebus imama pagrindu kažkokia, tegu ir indiferentiška, realumo prasmė.

Tai, kad čiabūties būtiškumo buvinys negali būti suvokiamas iš realybės ir substancialumo, išreiškėme teze: *žmogaus substancija yra egzistencija*. Tačiau egzistencialumo kaip rūpesčio interpretacija ir jo atribojimas nuo realumo nereiškia egzistencialios analitikos pabaigos, o tik leidžia detaliau iškilti problemų raizginiams klausiant apie būtį bei jos įmanomus modusus ir tokių modifikacijų prasmę: tik jei buvimo suprastis *yra*, buvinys tampa prieinamas kaip buvinys; tik jei buvinys yra čiabūties būtiškumu, buvimo suprastis įmanoma kaip buvinys.

Iš vokiečių k. vertė

Tomas Kačerauskas

Versta iš Heidegger, M. 2006. Sein und Zeit.

Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 196–212.